

Βιβλιοκρισία:
Γιάννης Μηλιός, *Τρόποι Παραγωγής και Μαρξιστική Ανάλυση,*
Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997

του
Θεόδωρου Μαριόλη

1. «Η εργασία περί της οποίας πρόκειται» - διευκρίνιζε ο Marx σε ένα γράμμα του στον Lassalle (22.2.1858), αναγγέλοντας το επιστημονικό του πρόγραμμα - «είναι προπαντός κριτική των οικονομικών κατηγοριών ή, εάν προτιμάς, το σύστημα της αστικής Οικονομίας κριτικά παρουσιασμένο. Είναι ταυτόχρονα παρουσίαση του συστήματος και δια της παρουσίας κριτική του ιδίου»¹. Το αυτό μπορεί να λεχθεί για το *Τρόποι Παραγωγής και Μαρξιστική Ανάλυση*.

Στο νέο αυτό βιβλίο του, ο Γ. Μηλιός:

α) Πραγματεύεται ορισμένα θεμελιώδη ζητήματα της Πολιτικής Οικονομίας (και των Κοινωνικών Επιστημών εν γένει), τα οποία συγκροτούν συμπληρωματικά πεδία έντονης αντιπαράθεσης ανάμεσα στη μαρξιστική και στην κυρίαρχη θεωρία (στις διάφορες εκφάνσεις της), καθώς επίσης και στο εσωτερικό της ίδιας της μαρξιστικής θεωρίας.

β) Έχοντας επίγνωση του γεγονότος ότι η μαρξιστική θεωρία δεν αποτελεί ένα κλειστό σύστημα, για το οποίο το μόνο που απομένει είναι η εμπειρική εφαρμογή², καταλαμβάνει μια αυστηρά προσδιορισμένη θέση στο εσωτερικό της. Στη βάση αυτή, λοιπόν, αντιπαρατίθεται (σε επιμέρους κομβικά ζητήματα) τόσο στις ορθόδοξες, όσο και σε εκείνες, οι οποίες στην πραγματικότητα αναπαράγουν το περιεχόμενο των κυρίαρχων αντιλήψεων.

γ) Αποδεικνύει την ιδιαιτερότητα της μαρξικής θεωρίας («συνιστά μια τομή στην ιστορία των κοινωνικών επιστημών»), την οποία, όπως εξάγεται από την ανάπτυξη στο σύνολό της, εντοπίζει: στη ρήξη της με τις ανθρωπολογικές φιλοσοφικές αρχές των παραδοσιακών κοινωνικών επιστημών, στη συγκρότηση ενός νέου θεωρητικού χώρου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από ένα ιδιαίτερο σύστημα εννοιών, και στη - μη έχουσα ανάγκη ουδεμίας κανονικής αρχής - κριτική των κοινωνικών σχέσεων, ως σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης.

1. Βλέπε Marx/Engels, *Über das Kapital*, Briefwechsel, Dietz Verlag, Berlin 1985, pp. 103.

2. Επ' αυτού βλ. επίσης: Λένιν, Β. Ι., *Τι είναι οι «Φίλοι του Λαού»*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1984, Μέρος Ι.

δ) Ασκεί εμμενή κριτική στη μεθοδολογία και στα πορίσματα των κυρίαρχων πραγματεύσεων (παραδοσιακών, αλλά και - φερόμενων ως - μαρξιστικών), ενώ παράλληλα, αναδεικνύει την υπεροχή της μαρξιστικής θεωρίας, τη θεμελιωμένη στην ορθή συγκρότηση των εννοιών του *τρόπου παραγωγής* (η οποία αποτυπώνει το περιεχόμενο και την ουσία κάθε κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού) και της *αξίας/υπεραξίας* (η οποία εξηγεί τη δομή και τα γνωρίσματα της αστικής κοινωνίας).

2. Καίτοι κάθε κεφάλαιο του παρόντος βιβλίου πραγματεύεται ένα ιδιαίτερο αντικείμενο, η συνολική διερεύνησή τους διέπεται, όπως θα έγινε ήδη κατανοητός από ενιαία μέθοδο, προβληματική και απόληξη.

Στο 1ο κεφάλαιο, το οποίο έχει το χαρακτήρα του γενικού προσανατολισμού του αναγνώστη στο υπό διερεύνησιν υλικό, αναπτύσσονται συγκριτικά (και απο ιστορική - λογική άποψη) οι σχέσεις ανάμεσα στις τρεις θεμελιακές κατευθύνσεις στην Πολιτική Οικονομία: Κλασική, Νεοκλασική (η λεγόμενη υποκειμενική κατεύθυνση) και Μαρξική. Ειδικότερα δε, προσδιορίζεται το εννοιολογικό - θεωρητικό πεδίο κάθε κατεύθυνσης και εξάγονται κριτικά συμπεράσματα για την ικανότητά τους να συγκροτήσουν μια συνεκτική διερεύνηση του αντικειμένου τους (το οποίο δεν είναι άλλο -ακόμα κι όταν δεν έχουν συνείδηση του γεγονότος αυτού³ - από την αστική κοινωνία).

Στο 2ο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά η διαδικασία συγκρότησης της έννοιας «κοινωνικές τάξεις» στο εσωτερικό της Κλασικής Πολιτικής Οικονομίας και αποδεικνύεται (στη βάση της μαρξικής ανάλυσης) ότι η έννοια αυτή - παρά την έκλειψή της καθ' όλο το διάστημα κυριαρχίας της Νεοκλασικής κατεύθυνσης - αποτελεί συστατική κατηγορία της οικονομικής θεωρίας και βασικό μεθοδολογικό εργαλείο μελέτης των σύγχρονων οικονομικών σχέσεων και μετασχηματισμών. Τέλος, ασκείται διεξοδική κριτική σε εκείνες τις αντιλήψεις (εισηγμένες και στη χώρα μας, έτυχαν σημαντικής αναγνώρισης), οι οποίες, εκκινώντας από το εμπειρικό φαινόμενο της πολυαπασχόλησης, διακήρυξαν την εξαφάνιση των τάξεων (και συνακόλουθα την αναγκαιότητα τροποποίησης ή/και υπέρβασης της μαρξικής θεωρίας).

Το 3ο κεφάλαιο πραγματεύεται εμμενώς τις θεωρητικές διαμάχες για το χαρακτήρα των οικονομικών κρίσεων στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Δηλαδή, αυτού του προβλήματος που, για τον Lukacs, τουλάχιστον «αντιπροσω-

3. Πράγμα το οποίο, κατά κύριο λόγο, χαρακτηρίζει τη λεγόμενη υποκειμενιστική κατεύθυνση.

πεύει ένα αξεπέραστο όριο για την οικονομική σκέψη της μπουρζουαζίας»⁴. Θα πρέπει να τονιστεί ότι, πέραν της εξαιρετικά κατατοπιστικής και κριτικής ανασύνθεσης των ήδη διατυπωμένων σχετικών θέσεων, ο Γ. Μηλιός συγκροτεί ένα θεμελιωμένο στην έννοια της κρίσης υπερσυσσώρευσης υπόδειγμα (θεωρητικό και, περαιτέρω, εμπειρικό) ερμηνείας και απεικόνισης της παρούσας (από τις αρχές της δεκαετίας του '70 και στο σύνολο των δυτικών χωρών) οικονομικής κρίσης.

Στο 4ο κεφάλαιο θεμελιώνονται η έννοια του προβιομηχανικού καπιταλισμού και συντελείται η, στη βάση της πολυσήμαντης παρέμβασης του Lenin (1893-1900) στο λεγόμενο ζήτημα της ανάπτυξης του καπιταλισμού στη Ρωσία, μελέτη των βασικών χαρακτηριστικών του. Ενώ, τέλος, στο 5ο κεφάλαιο εξετάζεται με διαύγεια η αναγκαία (και έχουσα προκαλέσει έντονες διαμάχες) για τη διερεύνηση σημαντικών προκαπιταλιστικών κοινωνικών έννοια του ασιατικού τρόπου παραγωγής. Αναμφισβήτητα, τα δύο αυτά κεφάλαια αντιπαραθέτουν τόσο στα περιγραφικά/μηχανιστικά ορθόδοξα σχήματα (à la Rostow), όσο και σε ορισμένες εξελικτικές-οικονομιστικές εκδοχές του μαρξισμού, τις αρχές μιας ειδικά μαρξιστικής θεωρίας της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ικανής να συλλάβει οργανικά τις διαδικασίες μετάβασης από τις προκαπιταλιστικές στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής.

3. Οι καιροί άλλαξαν: ενώ το '60 αρκούσε απλώς να μιλάς στο όνομα του μαρξισμού και το '80 στο όνομα του αντι-μαρξισμού, προκειμένου να χαιρείς άμετρης εκτίμησης, σήμερα αρκεί να επαναθέτεις και να πραγματεύεται κριτικά (στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών) θεμελιώδη ζητήματα, προκειμένου να «κινδυνεύεις» να βρεθείς στο περιθώριο της κυρίαρχης επιστημονικής συζήτησης. Το βιβλίο του Γ. Μηλιού δε διαθέτει μόνο αυτό το «αρνητικό» πλεονέκτημα, αλλά και συμβάλλει σημαντικά στην αντιστροφή της τρέχουσας συγκυρίας.

4. Βλέπε Lukacs, G., *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*, Οδυσσέας, Αθήνα 1975, σελ. 175.

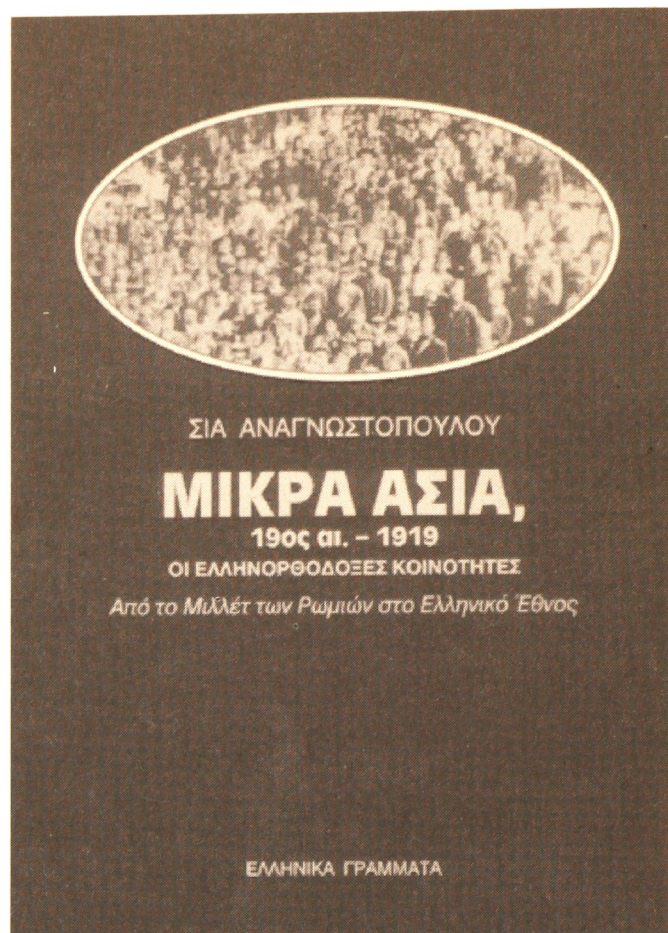
ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, 19ος αι. – 1919

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος

Σ αυτό το βιβλίο οι ελληνορθόδοξες κοινότητες της Μικράς Ασίας μελετώνται, κατά την περίοδο ανάμεσα στο 19ο αι. και το 1919, στην προοπτική ενός πολέμου (1919-1922), στην προοπτική δηλαδή της μετάβασης από την πολυ-εθνοθρησκευτική πραγματικότητα στις εθνικές πραγματικότητες – μετάβαση που σημαδεύεται από έναν πόλεμο.

Τα μοναδικά στοιχεία τα οποία εξαρχής θεωρούνται δεδομένα και σε σχέση με τα οποία μελετώνται οι κοινότητες είναι: ο γεωγραφικός οθωμανικός χώρος, το πολιτικό πλαίσιο –η οθωμανική εξουσία– και το «εθνοθρησκευτικό πλαίσιο» –μιλλέτ των Ρωμιών. Ωστόσο το ότι θεωρούνται δεδομένα δεν σημαίνει ότι θεωρείται δεδομένο κατ' αρχήν το περιεχόμενο των όρων με τους οποίους περιγράφονται τα πλαίσια μέσα στα οποία εντάσσονται

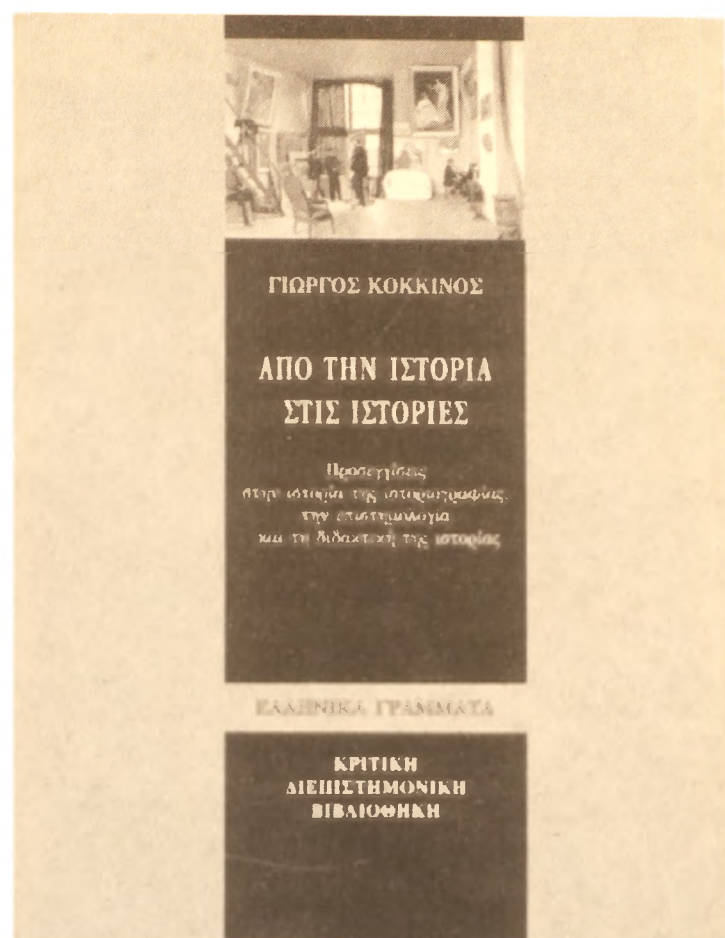
οι κοινότητες, δεύτερον τα ίδια τα όρια αυτών των πλαισίων και, τέλος, οι μηχανισμοί ένταξης των κοινοτήτων, καθώς και η λειτουργία τους μέσα σ' αυτά. Επομένως, οι κοινότητες μελετώνται ενσωματωμένες στους χώρους τους –γεωγραφικό, πολιτικό, εθνοθρησκευτικό– σε σχέση όμως με τις αλλαγές που υφίστανται αυτοί οι χώροι, σε σχέση δηλαδή με τους παράγοντες που διαμορφώνουν τους όρους εξέλιξης των ίδιων των κοινοτήτων.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμιση γνώση

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Κάθε ιστοριογραφικό παράδειγμα συγκροτείται σε σχέση με τα ακαδημαϊκά και ιστορικά του συμφραζόμενα και πραγματώνεται σε συγκεκριμένα ιστοριογραφικά έργα, τα οποία με τη σειρά τους διαμορφώνουν διαφορετικούς ορίζοντες προσδοκιών στην εθνική κοινότητα, τον κρατικό μηχανισμό, τις κοινωνικές τάξεις, τις ομάδες και τα άτομα. Αυτό σημαίνει ότι τόσο η ακαδημαϊκή ιστοριογραφία όσο και οι παράλληλες εκδοχές του ιστορικού λόγου διαμεσολαβούνται και αποτελούν νοηματοδοτικές πρακτικές, που αποσκοπούν στην εκ των πραγμάτων επιλεκτική ανασυγκρότηση του παρελθόντος μέσα από το συνεχώς διαφοροποιούμενο πρίσμα του εκάστοτε παρόντος. Το γεγονός αυτό συνηγορεί υπέρ της πολ-

λαπλότητας των ιστορικών ερμηνειών και της κατασκευαστικής διάστασης του ιστορικού λόγου, ο οποίος απηχεί, αλλά και συγκροτεί, συγχρόνως, τις πολιτισμικές ταυτότητες.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμιση η γνώση

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΑΡΓΚΙΝΑΛΙΑ

Τα «Οικονομικά Μαργκινάλια» του Γιώργου Σταμάτη πραγματεύονται κατά μαρξιστικά κριτικό τρόπο θέματα όπως: τα αίτια και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας, τα ιδεολογήματα της οικονομικής πολιτικής λιτότητας και αποδόμησης του κοινωνικού κράτους, την πολιτική μείωσης της απασχόλησης που ασκούν οι διευθυντές μεγάλων επιχειρήσεων υπό την πίεση των μεγάλων θεσμικών μετόχων, τις αυταπάτες σχετικά με το ξεπέραςμα της ανεργίας, τα οφέλη μιας υποθετικής εξάλειψης της ανεργίας, τις ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων επιχειρήσεων και την επιδιωκόμενη ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών ασφαλίσεων, την επικείμενη «ευελιξία», δηλ. απορρύθμιση, της αγοράς εργασίας, τα ελλείμματα του δημοσίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, τις «πυ-

ραμίδες», δηλ. τις αυταπάτες των θυμάτων της οικονομικής κρίσης και της οικονομικής πολιτικής, τις συνέπειες της αυτοματοποίησης της παραγωγής και, τέλος, τις επιπτώσεις μιας υποτίμησης της δραχμής στον πληθωρισμό και στο εμπορικό ισοζύγιο.

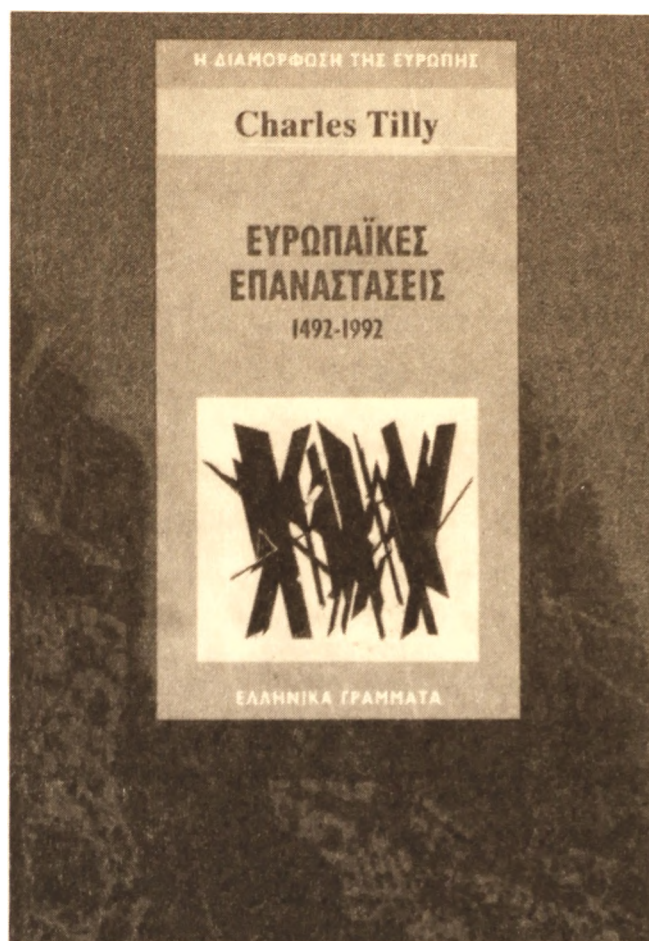
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμιση γνώση

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ 1492-1992

Αυτό το βιβλίο αποτελεί μια μελέτη των τελευταίων πέντε αιώνων της ευρωπαϊκής ιστορίας – περίοδος που χαρακτηρίζεται από πολέμους, επαναστάσεις και διαμάχες, από την άνοδο και την πάλη κρατών και αυτοκρατοριών, από αστικοποίηση, ανάπτυξη και βιομηχανοποίηση. Η προσοχή του Charles Tilly εστιάζεται στις επαναστάσεις, τα αίτιά τους, τα διάφορα αποτελέσματά τους, τα οποία και μελετά αναφορικά με το χρόνο, τον τόπο, την πολιτική κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο των λαών. Προσπαθεί να κατανοήσει τις επαναστατικές διαδικασίες, που διαφοροποιούνται κατά περίπτωση, και να υποδείξει τη θέση που κατέχουν οι μεγαλύτερες επαναστάσεις στη μακρόχρονη ιστορία της Ευρώπης και του κόσμου γενικότερα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, ο συγγραφέας υπογραμμίζει την αντίθεση μεταξύ των πρόσφατων εθνικών επαναστάσεων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και των υπερεθνικι-

στικών κινημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με τα επιχειρήματα του Tilly, μια στροφή προς την ατομική καλλιέργεια των λαών ενδέχεται να συνοδευτεί από την παρακμή του επαναστατικού εθνικισμού – ο οποίος, σημειωτέον, ενέχει επαναστατικές διαδικασίες και αναμφίβολα θα επηρεάσει βαθιά το μέλλον της Ευρώπης.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμιση εν γένεση

ΘΕΩΡΙΑ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ

Το εν λόγω βιβλίο πραγματεύεται ορισμένα θεμελιώδη προβλήματα της μαρξικής θεωρίας της αξίας και του κέρδους. Συγχρόνως αποτελεί, από ούτως ειπείν τεχνική άποψη, και μια εισαγωγή στα γραμμικά συστήματα παραγωγής.

Οι τρεις εργασίες του 1ου Μέρους αναφέρονται στο λεγόμενο πρόβλημα του μετασχηματισμού των αξιών σε τιμές. Στην πρώτη από αυτές δείχνουμε ότι ο συνήθης μετασχηματισμός των αξιών σε τιμές παραγωγής είναι – ακόμη κι αν είχε νόημα – αδύνατος και αναπτύσσουμε εν συντομία τι σημαίνει στην πραγματικότητα ο μετασχηματισμός των αξιών σε τιμές. Οι άλλες δυο εργασίες του 1ου Μέρους αναφέρονται στη λεγόμενη new solution του προβλήματος του μετασχηματισμού, την οποία έδωσαν ο Foley και άλλοι και η οποία απασχολεί για περισσότερα από 15 χρόνια τους μαρξιστές οικονομολόγους διεθνώς. Δείχνουμε ότι η new solution βασίζεται σε παρανοήσεις στοιχειωδέστατων πραγμάτων και ότι κάθε περαιτέρω συζήτηση πάνω σ' αυτήν είναι άγονη.

Οι τρεις εργασίες του 2ου Μέρους αναφέρονται στη μαρξική και τη νεοοικονομική ερμηνεία του κέρδους. Σύμφωνα με τον Marx, το κέρδος είναι θετικό επειδή η υπεραξία είναι θετική, ενώ σύμφωνα με τους νεοοικονομικούς

οικονομολόγους το κέρδος είναι θετικό επειδή το υπερπροϊόν είναι θετικό. Αποδεικνύουμε, καλύπτοντας όλα τα δυνατά κερδοφόρα συστήματα παραγωγής, ότι η μαρξική θέση είναι ορθή και η νεοοικονομική λανθασμένη. Εδώ πραγματευόμαστε, επίσης, εκτενώς το αληθές πρόβλημα του μετασχηματισμού: το ζήτημα της μεταμόρφωσης της μιας και μοναδικής συγκεκριμένης ιδιωτικής και ως εκ τούτου ομοιογενούς εργασίας ή των πολλών συγκεκριμένων ιδιωτικών και ως εκ τούτου ανομοιογενών εργασιών σε αφηρημένη εργασία και της έκφρασης της τελευταίας στο χρήμα κι έτσι και του μετασχηματισμού των αξιών στις χρηματικές τιμές αγοράς.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμις στη γνώση